

Şevkânî'nin Aile Hukukunun Bazı Konularına İlişkin Cumhura Muhalif Görüşleri*

Arş. Gör. Fatih ÇİNAR**

Atıf / ©- Çınar, F. (2016). Şevkânî'nin Aile Hukukunun Bazı Konularına İlişkin Cumhura Muhalif Görüşleri, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 183-217.

Öz- Muhammed b. Alî eş-Şevkânî (v. 1250/1834), Yemen'de yaşamış; bulunduğu asra ilmi, siyasi, adli vb. konularda önemli katkıları olmuş müctehid bir İslam âlimidir. Onun görüşlerinin tesirleri içinde bulunduğu asırla sınırlı kalmamış, kendisinden sonraki asırlara uzanarak yaşamaya devam etmiştir. Bu sebeple hayatı ve ilmî kişiliği hakkında genel bilgiler verilmek suretiyle Şevkânî tanıtılmıştır. Daha sonra "nikâh ve talâk" alt başlıkları altında onun özgün diyebileceğimiz aile hukuku görüşleri cumhura muhalif kaldığı bağlamda incelenerek birtakım farklılıklar ortaya konmuştur. Şevkânî'nin bu görüşlere ulaşmasında taklitten uzak; naslara bağlılığı ve onları aklî değerlendirmelere tabi tutarak diyalektik bir yöntem izlemesinin rolü büyüktür.

Anahtar sözcükler- Şevkânî, aile, hukuk, nikâh, talâk, ichtihad, sahih

Giriş

Anne, baba ve çocuklardan oluşan aile, toplumun en küçük yapı birimidir. İnsan, hayatına aile içinde başlamakta, kişiliğinin ve karakterinin büyük kısmını burada tamamlamaktadır. Ailenin insanlık tarihi kadar eski olması, eşlere meşru birliktelik imkânı vermesi, neslin devamlılığını sağ-

Makalenin geliş tarihi: 10.02.2016; Yayına kabul tarihi: 17.06.2016

* Bu çalışma, "Şevkânî'nin Aile Hukuku Alanındaki Görüşleri (Neylü'l-evtâr Özelinde)" adlı tez çalışmamızdan derlenerek konuları gözden geçirilmiş ve makaleye dönüştürülmüş şeklidir.

** Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, e-posta: fatih11982@hotmail.com

laması vb. yönlerden o, her daim üzerinde önemle durulan ve tartışılan bir konu olmuştur.

İslam dini aile konusuna azami önem vererek bu konuda birtakım usûl ve kaideler tespit etmiştir. Türkçe’de “aile hukuku” şeklinde ifade edilen bu disiplin klasik fıkıh kitaplarında “nikâh-talâk”, sonraki eserlerde “münâkehât-müfârakât” başlıkları altında ele alınmış; son zamanlarda Arap müellifler tarafından “el-ahvâlü’ş-şahsiyye” aile hukuku için kullanılır olmuştur.

Aile hukukunun Kur’an’da ve Sünnet’te yer alan temelleri üzerinde İslam âlimleri tarafından titizlikle çalışmalar yapılmıştır. Şevkânî de onlardan biridir. Fakih genel olarak ictihad yerine taklidin, ilim yerine ezberin, mûsamaha yerine katılık ve taassubun hâkim olduğu bir süreçte Yemen’de yaşamıştır. Bu, her ne kadar genel durumu yansıtsa da her asırda ilmi ve ictihadı kendisine düstur edinmiş müstesna fakiher var olagelmıştır. Bunun açık bir göstergesi olan Şevkânî, küçük yaşta başladığı ilim yolculuğu süresince birçok kitabı muhtelif hocalardan okuması ve çok sayıda talebeye okutması sonucu engin bir ilmî birikime sahip olmuştur. Bu engin bilgisi ve meselelere vukufiyeti sonucu genç yaşta taklidi terk etmiş ve ictihad mertebesine ulaşmıştır.¹

Eserleri tetkik edildiğinde, taassuptan uzak, muhakeme gücü yüksek, tartışmacı ve naslara bağlı bir kişiliğe sahip olduğu hemen göze çarpmaktadır. İfade edilen bu mizacının bir yansıması olarak, daima eleştirel bir üslup takip etmiş, bazı meselelerde cumhura² muhalefet ederek onların görüşlerini tenkit etmiştir. Hangi sonuca ulaşırsa ulaşınsın hareket noktası daima delil olmuştur.

Bu çalışmada Şevkânî kısaca tanıtılıp onun aile hukuku alanında cumhurun görüşlerinden farklılık arz eden birtakım görüşleri başlıklar halinde tespit edilecektir. Bununla birlikte birkaç görüşü ise bu coğrafyada hâkim mezhep olan Hanefî mezhebiyle karşılaştırmalı değerlendirilecektir. Öte yandan Şevkânî’ye özgü bu görüşlerin, daha önce hiç kimse tarafından dile getirilmediğini iddia etmek de doğru olmaz.

¹ Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *el-Bedru’t-tâli’ bi-mehâsini men ba’de’l-karnî’s-sâbi’*, Dâru’l-Kütübü’l-İslâmî, Kâhire ts. II, 214.

² Belirtmek isteriz ki cumhur lafzında genel olarak Ehl-i Sünnet mezhepleri kastedilmiştir. Hanefîler veya şu mezhep dışındaki cumhur dediğimizde ise diğer üç mezhebi ve onlara muvafık olanları kastetmekteyiz.

I- Şevkânî

1- Hayatı

Fakihin tam adı, Ebû Abdullâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî'dir.³ 28 Zilkade 1173'te (12 Temmuz 1760) San'a şehrinin güney doğusundaki Havlân kabilesine bağlı Sehâmiyye köylerinden Şevkân'da dünyaya gelmiştir. Hicretü Şevkân olarak da bilinen Şevkân köyü San'a'ya bir günlük yürüyüş mesafesinden daha yakın olup⁴ 25-30 kilometre uzaklıktadır.⁵ Bu nedenle o, San'a'ya nispetle San'ânî, Şevkân'a nispetle Şevkânî, Yemen'e nispetle ise Yemenî olarak adlandırılmıştır.

Öğrenim hayatına Zeydî mezhebi literatürüne uygun kitapları okuyarak başlamıştır. İlk temel dini bilgileri büyük bir âlim olan ve San'a'da kırk yıl kâdilkudâtılık yapan, babası Alî b. Muhammed'den (v. 1211/1769) öğrenmiş, muhtelif birçok âlimden de Kur'an dersi almıştır. Kur'an ve birçok ilmî metni ezberlediğinde daha on yaşını tamamlamadığı ifade edilmiştir.⁶

Kur'an'ı ezberlemekle iktifa etmemiş çok sayıda hocadan ders alarak kıratını güzelleştirmiştir.⁷ Öğrenim ve öğretim hayatı ve baş kadılığı sırasında askeri sebepler dışında San'a dışına çıkmadan bütün öğrenimini burada tamamlamıştır.⁸ Babasının da desteği ve yardımıyla bütün vaktini ilme vermiş; fıkıh, tefsir, hadis, dil, tarih, mantık vs. alanlarda öğrenim ve öğretime devam ederek çeşitli hocalardan okuduğu ve öğrencilere okuttuğu günlük ders sayısı totalde on üçe ulaşmıştır.⁹ *el-Bedru't-tâli'* adlı eserinde okuduğu ve ezberlediği kitapların listesini vermekte olup çeşitli alanlarda çok sayıda icazet aldığını belirtmiştir.¹⁰

³ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 214; Eyyüp Said Kaya-Nail Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 22.

⁴ Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *Neylül-evtâr min esrâri muntekâ'l-ahbâr*, thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Dâru İbni'l-Cevzî, yy. 1427 h. I, 28 (Muhakkikin mukaddimesi).

⁵ Nail Okuyucu, "Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı", *Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE*, s. 6.

⁶ Şevkânî, *Neylül-evtâr*, I, 28 (Muhakkikin mukaddimesi).

⁷ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 215.

⁸ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 218; Kaya-Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX, 22.

⁹ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 218; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, I, 28 (Muhakkikin mukaddimesi).

¹⁰ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 215.

Yoğun bir ders programına devam eden Şevkânî, daha yirmili yaşlarda geniş halk kitleleri tarafından hüsnü kabul görmüş ve kendisine yöneltilen sorulara doyurucu cevaplar vermeye başlamıştır.¹¹

Tarih boyunca muhtelif devletlerin hüküm sürdüğü Yemen, XVI. yüz yıldan Mondros Mütarekesi'ne kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak "İmâmet" tarzı yönetimle idare edilmiştir.¹² Yemen baş kadısı büyük âlim aynı zamanda müsteşar olan Yahya b. Sâlih es-Suhûlî'nin (v. 1209/1795) vefat etmesi üzerine Yemen İmamı el-Mansûr Alî b. Abbâs (v. 1223/1809), bu makama Şevkânî'yi getirmek istemiş, ama o bu isteği kabul etmemiştir. Şevkânî vazifeyi kabul etmemesini, ilimle meşgul olma ve kadılık tecrübesinin olmaması vb. mazeretlerle gerekçelendirmiştir. Daha sonra imamın ısrarı üzerine Şevkânî baş kadılığı kabul etmiş ve bu makamda babası gibi yaklaşık kırk yıl kalmıştır.¹³ Âdil bir yönetim sergileyerek rüşvetin ve zulmün son bulması için mücadele göstermiş, mazlumları himaye etmiş ve ilmin yaygınlaşması uğrunda büyük çaba harcamıştır.¹⁴

Şevkânî, 74 yaşında 26 Cemâziyelâhir 1250/1834 Çarşamba günü vefat etmiştir. Cenaze namazı büyük bir kalabalık tarafından kılınan merhumun naaşı San'a'nın meşhur Huzeyme kabristanına defnedilmiştir.¹⁵ 1966'da Huzeyme mezarlığının zarar görmesi üzerine kabri, Filayhi Camii'ne nakledilmiştir.¹⁶

2- İlmî Kişiliği

Şevkânî, Yemen'de Zeydîliğin bir kolu olan Hâdevî geleneğe uygun olarak öğrenim ve öğretim hayatına başlamıştır. Mezhep taassubundan uzak bir anlayışta başladığı ilmî hayatı, okuduğu muhtelif alanlarda çok sayıdaki kitapla kendisine ufuk açıcı olmuş ve zamanla Zeydî mezhebini taklitten uzaklaşarak selefi anlayışa doğru yönelmiştir. Bununla da yetinmeyerek muhtelif konularda müctehidleri eleştirmeye başlamıştır.¹⁷ Onun ilmî ve fikrî hayatı, taklidi terk-ictihada davet, Hz. Peygamber (a.s.)

¹¹ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 219.

¹² İdris Bostan, "Yemen (Osmanlılar Dönemi)", *DİA*, İstanbul 2013, XXXIII, 406-412.

¹³ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 334; Kaya-Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX, 23.

¹⁴ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, I, 31 (Muhakkikin mukaddimesi).

¹⁵ Abdulğani Kâsım Gâlib eş-Şeracî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî hayâtuhu ve fikruhu*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Mektebetü'l-Cîlî'l-Cedîd, San'â ts. s. 268.

¹⁶ Okuyucu, *Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı*, s. 18.

¹⁷ M. Rahmi Telkenaroğlu, "Şevkânî'nin Nakilleri Üzerine Bir Mütalaa", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 18, 2011, s. 46.

ve selefî akidesine davet ve İslam akidesine zarar veren şeylerle mücadelede davet şeklinde üçlü tasnife tabi tutulmuştur.¹⁸

Şevkânî henüz otuz yaşını tamamlamamıştı ki mutlak ictihad etme düzeyine erişmiştir.¹⁹ Bu konuda o kadar hassas ve tavizsizdi ki bu düşüncesini bir adım daha ileri götürerek taklidin haram olduğu fikrini benimsemiştir.²⁰ Hatta tefsiri *Fethu'l-kadîr*'de, "(Yahudiler) Allah'ı bırakıp hahamlarını, (Hristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa bunlar da ancak bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka ilah yoktur. O, onların ortak koştuklarından uzaktır."²¹ ayetini tefsirinde müslümanların naslara muhalefet ederek âlimleri taklit etmeyi ve onların sünnetlerini sünnet edinme durumunu, Allah (c.c.)'ın emirlerini bırakıp haham ve rahiplerin emir ve yasaklarını dinleyen Yahudi ve Hristiyanların durumuna benzetmiştir.²² Taklitin cehalet olduğunu, ilimle hiçbir alakasının olmadığını vurgulayarak ilme ulaşmanın ise ancak delillerle olacağını belirtmiştir.²³ Yine o, her bir müslümanın müctehid olmayı istemesinin önemini vurgulamıştır.²⁴ Böylece körü körüne taklitten uzaklaşp ictihada yönelmenin gerekliliğini ortaya koymuştur.²⁵

Taklit konusundaki tavizsiz tutumu ve ictihad konusundaki gayreti sonucu, Ehl-i Sünnet çizgisine yaklaşmasının yanında Sünnî anlayışın Yemen'de yaygınlaşmasına da katkı sağlamıştır. Muhtelif birçok âlim onun müceddid ve müctehid olduğu kanaatindedir.²⁶

¹⁸ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, I, 29 (Muhakkikin mukaddimesi).

¹⁹ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 214.

²⁰ Şa'bân Muhammed İsmâîl, *Usûlü'l-fikh târihu ve ricâlüh*, Dâru'l-Merih, Riyâd 1981, s. 530.

²¹ Tevbe, 9/31.

²² Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr el-câmi'u beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, thk. Seyyid İbrâhîm, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 1992, II, 448.

²³ Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hak min 'ilmi'l-usûl*, thk. Muhammed Hasen İsmâîl, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1999, II, 342; Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *el-Kavlû'l-müfid fi edilleti'l-ictihâd ve't-taklîd*, thk. Ebû Mus'ab Muhammed Bedrî, Dâru'l-Kütübî'l-Mısırî, Kâhire 1990, s. 18,31,72,76,103.

²⁴ Şevkânî, *el-Kavlû'l-müfid*, s. 34,69.

²⁵ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, II, 334.

²⁶ Gâlib eş-Şeracî, *el-İmâmü's-Şevkânî*, s. 237.

II- Şevkânî'nin Aile Hukukuna İlişkin Görüşleri

A- Nikâh Akdi

Lügatte, “bir şeyi bir şeye katmak, toplamak”²⁷ anlamına gelen nikâhın, hem cimâ hem de akid manalarında kullanılmasına rağmen hakikî mananın cinsel ilişki mi yoksa akid mi olduğu dillere ve fakihlere göre farklılık arz etmektedir.

Nikâh, Ezherî'ye (v. 370/980) göre cinsel ilişki anlamı taşır.²⁸ Cevherî (v. 400/1099) ise “Cinsel ilişkidir, akid de olabilir.”²⁹ demektedir. Râgıb el-İsfahânî'nin (v. 502/1108) tarifi ise şöyledir: “Nikâhın aslı akiddir; nikâh daha sonra istiâre yoluyla cinsel ilişki anlamı kazanmıştır.”³⁰ Hanefîler, hakikî mananın cinsel ilişki; mecazî mananın ise akid olduğunu kabul etmişlerdir.³¹ Şâfiîler ve Hanbelîler ise tam aksine hakikî anlamın akid; mecazî mananın cinsel ilişki olduğunu savunmuşlardır.³² Bununla birlikte mananın müşterek olduğu da ifade edilmiştir.³³

Nikâhın hangi anlama geldiği konusundaki tartışmalara katılan Şevkânî, “*Sahiplerinin (velilerinnin) izniyle onlarla evlenin.*”³⁴ ayetini delil getirerek nikâha hakikî manada cinsel ilişki demenin doğru olmadığını, öyle olması halinde cinsel ilişki için kızın ailesinden izin almak gerekirdi ki

²⁷ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, thk. Âdil Enver Hıdır, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007, s. 220.

²⁸ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, thk. Muhammed Alî en-Neccâr ve dğr. Metâbi'u Sicilî'l-Arab, Kâhire 1964-1967, IV, 103.

²⁹ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tâcû'l-luğa ve sıhâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l-Hadîs Kâhire 2009, s. 1167.

³⁰ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1992, s. 823.

³¹ Kemâleddîn Muhammed b. Abdulvâhid b. Abdulhamîd İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fet-hi'l-kadîr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003, III, 176.

³² Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr şerhu Muhtasarî'l-Müzenî* thk. Alî Muhammed Mu'avvid-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1994, IX, 7; Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Tâmir-Şerîf Abdullâh, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2006, IV, 207; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin Türkî-Adulfettâh Muhammed el-Hulû, Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, Riyâd ts. IX, 339.

³³ Ebû Abdullâh Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Kirmânî, *el-Buhârî bi-şerhi'l-Kirmânî*, Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 1981, XIX, 54.

³⁴ Nisâ, 4/25.

bu da doğru olmazdı, diyerek akid manasının hakikî, cinsel ilişki manasının mecazî olduğunu kabul etmiştir.³⁵ Bununla birlikte Zemaşerî'nin (v. 538/1144), "Nikâh, Kur'an'da sadece akid anlamında kullanılmaktadır."³⁶ görüşünün "Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın başka bir kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz."³⁷ ayetiyle çeliştiğini, zira nikâh kelimesinin burada "cinsel birliktelik" manasında kullanıldığını ifade etmiştir.³⁸

Nikâh akdinin/evlenmenin ıstılahta çeşitli tanımları yapılmıştır. Zeylaî'nin (v. 743/1342) tanımı şöyledir: "Kadından bizzat istimtâ'/faydalanma mülkiyetini ifade eden bir akiddir."³⁹ Diğer bir tanıma göre ise şöyledir: "Birbirleriyle evlenmelerine hukuken bir engel bulunmayan bir erkekle bir kadının sürekli bir hayat ortaklığı kurmak üzere aralarını birleştiren ve bunun için karşılıklı hak ve görevler belirleyen bağıdır."⁴⁰

1- İcab-Kabûl

Nikâh akdinin gerçekleşebilmesi için tarafların irade beyanına "ıcab ve kabûl" denilmektedir. İcab, taraflardan birinin diğerine evlenme talebinde bulunmasıdır. Kabûl ise, icaba verilen olumlu cevaptır.⁴¹ İcab-kabûl, taraflar ve evlenme engellerinin bulunmaması nikâhın in'ikâd şartlarından kabul edilmektedir. Bu şartlara "kurucu unsurlar" denir.⁴² Diğer iki

³⁵ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 20.

³⁶ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, Dâru lhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2003, II, 782.

³⁷ Bakara, 2/230.

³⁸ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 21; ayrıca bkz. Abdülkerim Zeydân, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beytû'l-müslim fi ş-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993, VI, 9-10.

³⁹ Fahreddîn Osmân b. Alî b. Mihcen Zeylaî, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, thk. Ahmed İzzû İnâye, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2010, II, 444; ayrıca bkz. Zeynüddîn Zeyn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, thk. Zekeriyâ Umeyrat, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013, III, 140.

⁴⁰ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, İFAV Yayınları, İstanbul 2012, s. 31; ayrıca bkz. Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988, s. 26.

⁴¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul ts. II, 6.

⁴² Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 40.

şart ihtilafı olmakla birlikte îcab-kabûlün nikâhın rûkûnlarından olduğu konusunda bütün mezhepler ittifak halindedir.⁴³

Şevkânî, îcab ve kabûl için kullanılan lafızlar konusunda, “Bu konuda Hz. Peygamber’e has bazı lafızlar dışında Kur’an’da ve Sünnet’te açık ifadeler gelmemiştir.” diyerek “nikâh ve tezvîc” ifadelerinin yanında örfî uygun, insanların kullandığı, temlik ifade eden veya etmeyen lafızların kullanılabilmesini belirtir.⁴⁴ İcab ve kabûlde sîganın niteliği ile ilgili bir beyanda bulunmaması yukarıdaki kanaatinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. O halde ona göre örfî uygun, temlik ifade eden veya etmeyen “evet” lafzının da geçerli olduğu ifade edilebilir. Hanefîler’den Alâüddîn es-Semerkandî (v. 539/1144) erkeğın, “أتزوجك/ seninle evlenebilir miyim?” şeklindeki îcabına kadının “نعم/evet” kabûlüyle mukabelede bulunmasıyla nikâhın geçerli olacağını belirtir.⁴⁵

Şevkânî, bu yaklaşımıyla biri mazi kipinde olan tezvîc, nikâh veya temlik ifade eden herhangi bir lafızla îcab-kabûlün gerçekleşeceği görüşündeki Hanefîler’den⁴⁶ kısmen, akdin ancak “tezvîc veya nikâh” lafızlarıyla sahih olacağı, tezvîc veya nikâh dışındaki bir lafızla caiz olmayacağı kanaatindeki Şâfiî ve Hanbelîler’den⁴⁷ ise büyük oranda ayrıldığı görülür.

İcab ve kabûlün aynı mecliste ve tarafların bir birlerinden ayrılmasından söylenmesi gerektiği meselesiyle ilgili Şevkânî şöyle der: “Kabûl cevabı gecikir de meclis dağılırsa bu rızanın olmadığını gösterir ki olumsuz cevap gibidir. Kabûl cevabı gelmeden meclis dağılır veya olumsuz cevap gelir de daha sonra olumlu cevap gelirse îcabda bulunan tarafın teklifi geri çektiğine dair bir karine hâsıl olmamışsa kabûl, geçerlidir.”⁴⁸ Onun meclis

⁴³ Ebü'l-Hasen Burhâneddîn Alî b. Ebî Bekr el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Ahmed Mahmûd eş-Şehâde, Dâru'l-Farfûr, Dımaşk 2006, I, 577; Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-muhtâr*, thk. Beşşâr Bekrî Arabî, Dâru Kubâ, Dımaşk ts. II, 98; Zeylaî, *Tebyîn*, II, 445; İbn Nüceym, *el-Bahr*, II, 144; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 234; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk 1989, VII, 36.

⁴⁴ Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrârî'l-mütedaffik 'alâ hadâiki'l-ezhâr*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zayed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts. II, 265.

⁴⁵ Alâeddîn es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984, II, 120. Ayrıca bkz. Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 43.

⁴⁶ Mergînânî, *el-Hidâye* I, 577; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, II, 97.

⁴⁷ Mâverdî, *el-Hâvî*, IX, 152; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 460; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 234-235.

⁴⁸ Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 266.

birliği konusundaki bu kanaatiyle Hanefîler'in⁴⁹ de içinde bulunduğu îcab-kabûlün aynı mecliste olması şartını savunan fakihlerin görüşüne muhalefet ettiği anlaşılmaktadır.

2- Evlilikte Din Farkı

Şevkânî'nin de vurguladığı gibi din farkı sebebiyle erkeğe haram olanlar, Allah'a ortak koşanlar veya inanmayanlardır ki bunun delili, "*İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınla evlenmeyin.*"⁵⁰; "*Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman onları, imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar.*"⁵¹ ayetleridir.⁵² Bu iki ayet bütün kâfirlere şamil gelecek bir şekilde ifade içerse de diğer bir ayet Yahudi ve Hristiyan kadınları bu kapsam dışında tutmuştur: "*Kendilerine sizden önce kitap verilenlerden iffetli olanlar da mehirlerini verdiğiniz müddetçe size helaldir.*"⁵³ Dolayısıyla onlarla evlenmek mubâh kılınmıştır.⁵⁴

Mecûsîlerle muamele konusunda, "*Onlara Ehl-i kitap'a uyguladığınız sünneti uygulayın.*"⁵⁵ hadisini aktaran Şevkânî, Ehl-i kitap kadınların helal olmasının Mecûsîler için de geçerli olduğunu belirtir. Bu yaklaşımıyla İbn Hazm'ın (v. 456/1064) görüşüne⁵⁶ yakınlaşırken Mecûsî kadınlarla

⁴⁹ Ebû Bekr 'Alâeddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1986, II, 232.

⁵⁰ Bakara, 2/221.

⁵¹ Mümtehine, 60/10.

⁵² Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, II, 253

⁵³ Maide, 5/5.

⁵⁴ Abdulvehhâb Hallâf, *Ahkâmu'l-ahvâli's-şahsiyye fi şerî'ati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt 1990, s. 55.

⁵⁵ Ebû Abdullâh Mâlik b. Enes, *Muvattâ*, thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî, Müessesetü Zâid b. Sultân, Ebû Dabî 2004, II, 968; Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik el-Bezzâr, *Müsnedü Bezzâr*, thk. Mahfuzurrahmân Zeynullâh, Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut- Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medîne 1988, III, 265; Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvâme, Şerîketü Dâri'l-Kible, Dimaşk 2006, VII, 73.

⁵⁶ Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, II, 253; ayrıca bkz. Ebû Muhammed b. Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ*; thk. Ahmed Muhammed Şâkir, İdâretü't-Tibâ'ati'l-Münîriyye, Kâhire 1347, IX, 445.

nikâhlanmanın haram olduğunu savunan cumhurun görüşünden⁵⁷ uzaklaştığı ve onlardan farklı bir kanaat taşıdığı görülür.

3- Beşinci Kadın

Allah (c.c.) birçok ayette⁵⁸ evliliği teşvik ettikten sonra buna bazı sınırlamalar getirmiştir. Konuyla ilgili ayette şöyle buyrulmaktadır: “*Hoşunuza giden kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlanın. Adaletli davranmamaktan korkarsanız birle yetinin.*”⁵⁹ İbn Hacer ve Sâbûnî de aynı anda dörtten fazla kadınla evlenilemeyeceği konusunda icmâ olduğunu aktarır.⁶⁰ Müfessirler de bu ayetin aynı anda en fazla dört kadınla evlenmeye izin verdiğini, bunu da adaletli olma şartına bağladığını belirtir.⁶¹ Öte yandan eşler arası adaleti sağlamaktan endişe edenlerin bir eşle yetinmeleri gerekir. Taberî (v. 310/923) adalet şartını o kadar öne çıkarır ki adaletli davranmaktan korkanlar birle bile evlenmesin, yorumu yapar.⁶²

Şevkânî, ayetlerde geçen mesnâ/ikişer, sülâse/üçer ve rubâ’/ dörder kelimelerinin tahlilini yapar. “Bana bir topluluk ikişerli geldi.” cümlesini örnek vererek mesnânın iki iki/ikişer ikişer geldi anlamında olduğunu ve bu ifadenin binleri kapsadığını söyleyerek ayetteki sayı lafızlarının sınırlama

⁵⁷ Bkz. Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *et-Tenbîh fi fıkhi'l-İmâmî's-Şâfîi*, thk. Alî Muavvad-Âdil Abdulmevcûd, Dâru'l-Erkam, Beyrut 1997, s. 417; Ebû Bekr Ahmed b. Ebû Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts. IV, 211; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 552-553. Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi'u li-ahkâmî'l-Kur'ân*, Dâru İbni Cezm, Beyrut 2004, I, 463 Zeylaî, *Tebyîn*, II, 476.

⁵⁸ Bazı ayetler şu şekildedir: “*Şüphesiz, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlara da eşler ve çocuklar verdik.*” (Ra'd, 13/38) “*Sizden bekâr olanları, kölelerinden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir.*” (Nûr, 24/32).

⁵⁹ Nisâ, 4/3.

⁶⁰ Ebû'l-Fazl Şehabeddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdulkâdir Şeybe Hamdi, Mektebetü'l-Mülûk Fehdü'l-Vatanî, Riyâd 2001, IX, 42; Muhammed Alî es-Sâbûnî, *Revâi'u'l-beyân tefsîru âyâtî'l-ahkâm mine'l-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2008, I, 399.

⁶¹ Bkz. Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, tsh. Abdusselâm Muhammed Alî Şâhîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013, II, 69; Ebû Bekr Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed İbrâhîm el-Hifnevi-İsmâîl Muhammed Şendîdî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2011, I, 425; Kurtubî, *el-Câmi'u li-ahkâm*, I, 795.

⁶² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân (Tefsîru't-Taberî)*, thk. Ahmed Abdurâzık el-Bekrî ve dğr. Dâru's-Selâm, Kâhire 2009, III, 2127.

için gelmediğini, sayıların kullanılış şekline işaret ettiğini belirtir.⁶³ Dörtten fazla kadınla evlenme konusundaki haramlığı bu ayetle değil hadislerle tespit etmenin daha doğru olacağına vurgu yapar. Konuyla ilgili rivayetlerden biri şöyledir: “*Kays b. el-Hâris, müslüman olduğumda sekiz eşim vardı. Hz. Peygamber’e durumu haber verdim. O da onlardan dördünü seç, dedi.*”⁶⁴ Şevkânî, bu hadisin ve diğer rivayetlerin değerlendirmesinde, bütün tariklerden gelen vecihlerin ancak hasen ligayrihi derecesinde olduğunu, mamafih hadislerin toplamının birbirini destekleyerek hüccet değeri taşıdığını ifade eder. Yukarıda da belirtildiği gibi aynı anda dörtten fazla kadınla evlenmenin haramlığının Kur’an’la değil de hadislerle olması gerektiğini muhtelif kitaplarında vurgular.⁶⁵

Şevkânî'nin açıklamaları pek tatmin edici gözükmemektedir. Çünkü Nisa 4/3. ayeti biraz önce de aktardığımız gibi müfessirler tarafından evlilikte sayı sınırlaması konusunda hüccet kabul edilmiştir. Hal böyle iken bu ayeti değil de kendisinin de ifade ettiği gibi- sıhhat derecesi açısından sahih dahi olmayan hadisleri delil getirmesi istidlal yönünden tutarlı gözükmemektedir.

4- Şahitlik

Nikâh akdinin sahih olabilmesi için bazı şartlar sıralanmıştır. Bunlardan biri de şahitlerdir. Evlilikle zina arasındaki en önemli farklardan biri de evliliğin şahitler huzurunda yapılmış olmasıdır. Tarafların haklarının korunmasını sağladığı için hemen hemen bütün hukuk sistemleri şahitlik konusu üzerinde durmuştur.⁶⁶

Nikâhın gizli olmayacağı konusunda mezhepler arasında ihtilaf bulunmazken Mâlikî mezhebi şahitlerin yanında ilanı, nikâhı gizli olmaktan kurtarıp aleni kıldığı gerekçesiyle gerekli görmüştür. İbn Rüşd (v. 595/1198), mezhebinin görüşüne temel teşkil eden, “*Nikâhı ilan ediniz.*”⁶⁷ hadisini hatırlatarak sadece şahitlerin yeterli olmadığını vurgulamıştır. Öte

⁶³ Şevkânî, *Neylül’-evtâr*, XII, 171.

⁶⁴ Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk el-Ezdî Ebû Dâvud es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, Dâru’s-Selâm, Riyâd 1999, “Talâk” 24; Şevkânî, *Neylül’-evtâr*, XII, 167.

⁶⁵ Şevkânî, *Neylül’-evtâr*, XII, 172; Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, I, 562; Şevkânî, *es-Seylül’-cerrâr*, II, 255.

⁶⁶ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014, I, 333.

⁶⁷ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Câmi’u’t-Tirmizî*, Dâru’l-Feyhâ, Dımaşk 1999, “Nikâh” 6.

yandan ilanın akdin sıhhati için kâfi olduğunu ifade eden bir grup âlim zikretmiştir.⁶⁸ Cumhur ise ilanın kifayet etmeyeceğini ve her hâlükârda nikâhta şahitlerin bulunması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁹

Şevkânî, “*Velisiz ve iki âdil (erkek) şahit olmadan nikâh olmaz.*”⁷⁰ hadisini şahitlerin âdil olmaları konusuna delil getirerek adaletin gerekliliği görüşüne dikkat çeker.⁷¹ Şahitlerin cinsiyetine değinmese de yukarıdaki hadisi temel almasından da anlıyoruz ki o da şahitlerin erkek olmaları gerektiği fikrini benimser.

Hanefiler, şahitlerin adalet vasfını hâiz olmaması durumunda nikâhın geçerli olacağı ve iki erkeğin veya bir erkek iki kadının da şahit olabileceğini savunmuşlardır.⁷² Cessâs (v. 370/981) bu görüşe dayanarak olarak şu ayeti zikretmiştir: “...*Şahitliğine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa bir erkek ve biri unuttuğunda diğerinin ona hatırlatması için iki kadını şahit tutun...*”⁷³ Cessâs, aslında borçlanmayla alakalı bu ayetin nikâh ve muamelat gibi diğer konularda da istidlal edilebileceğini ifade etmiştir.⁷⁴

Kanaatimizce, Şevkânî'nin de katıldığı şahitlerin erkek olmaları gerekir, görüşü daha isabetlidir. Çünkü konuya doğrudan temas eden hadisi değil de Cessâs'ın da belirttiği gibi aslında borçlanmayla alakalı ayetle istidlalde bulunmak uygun olmasa gerek. Şahitlerin âdil olması gerektiği şeklindeki yine Şevkânî'nin de katıldığı görüşün de tercihe şayan olduğu söylenebilir. Çünkü adalet, kişinin söz, fiil ve eylemlerinde dengeli; dini yaşayışında mutedil olmasıdır.⁷⁵ Hayatında âdil ve mutedil olamayan insanın şahadet gibi önemli bir konuda âdil olmasını beklemek pek gerçekçi gözükmemektedir.

⁶⁸ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1982, II, 18.

⁶⁹ Mâverdî, *el-Hâvî*, IX, 57-59; Şîrâzî, *et-Tenbîh*, s. 407; Mevslî, *el-İhtiyâr*, II, 97; Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 578; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 234.

⁷⁰ Alî b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Şu'ayb el-Arnâvut ve dğr. Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2004, IV, 325; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 92.

⁷¹ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 96-97.

⁷² Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 578; Zeylaî, *Tebyîn*, II, 454-455.

⁷³ Bakara, 2/282.

⁷⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kurân*, I, 586.

⁷⁵ Nasi Aslan, *İslâm Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*, İlahiyât, Ankara 2005, s. 93.

5- Kefâet

Kefâet/denklik nikâhın lüzum şartları bağlamında ele alınıp değerlendirilebilecek bir konudur. Kadının veya velinin fesih hakkının bulunmadığı, geçerli ve bağlayıcı akde nikâh-ı lâzım denir. Nikâh-ı gayrı lâzım ise, geçerli olmakla birlikte kadının veya velinin fesih talebinde bulunma hakkı olan ve henüz bağlayıcı olmayan nikâhtır.⁷⁶

Hz. Peygamber, “*Size dindarlığından ve ahlakından emin olduğunuz biri gelirse (kızınıza talip olursa) onu evlendirin! Eğer evlendirmezseniz yeryüzünde fitne ve yaygın bir bozukluk meydana gelir, dedi. Ey Allah'ın Rasûlü! Onda bir kusur olsa da mı? (Hz. Peygamber) üç defa, size dindarlığından ve ahlakınızdan emin olduğunuz biri gelirse onu evlendirin, dedi!*”⁷⁷ Şevkânî mezkûr rivayetten hareketle kefâetin kıstasını “din ve ahlak” olarak tespit etmiştir. Ayrıca, “*En hayırlınız Allah'tan en çok korkarınızdır.*”⁷⁸ ayetinin de buna işaret ettiğini belirtmiştir.⁷⁹ Nesep ve meslek eşitliği konusunda rivayet edilen, “*Arap Arap'a, kabileler kabilelere, adamlar adamlara denktir. Arap olmayanlar birbirlerine denktir. Dokumacılar ve hacamatçılar hariç.*”⁸⁰ hadisinin değerlendirmesinde Şevkânî'nin, senette meçhul bir ravi olduğundan hareketle hadisin sahihliği bir yana, delil olarak bile kullanılamayacağı izlenimi verdiği görülür. Hz. Peygamber'e hacamat yapan Ebû Hind'le ilgili Rasûlullah'ın, “*Ey Beyâda oğulları Ebû Hind'i evlendirin!*”⁸¹ hadisini aktarıp hasen kaydı düşmesinden de anlaşılmaktadır ki Şevkânî, nesep ve meslek eşitliği fikrine pek sıcak bakmamıştır.⁸²

Şevkânî, hür-köle meselesine de değinir, Ebû Huzeyfe'nin aslen köle olan Sâlim'i evlat edinmesini ve daha sonra onu kardeşinin kızıyla evlendirmesi haberini⁸³ zikrederek azatlı köle ile evlilikte en nihayetinde kızın rızası ile akdin gerçekleşeceğini belirtmiştir. Yine o, babasının kendi-

⁷⁶ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye*, II, 6; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 335.

⁷⁷ Tirmizî, “Nikâh” 3; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, XII, 98.

⁷⁸ Hucurât, 49/13.

⁷⁹ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, XII, 102-103.

⁸⁰ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, thc. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî Dâru'l-Vefâ, Kâhire 1991, X, 63.

⁸¹ Ebû Abdullâh Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts. II, 164.

⁸² Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, XII, 100.

⁸³ Bkz. Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Buhârî el-Cu'fî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999, “Nikâh” 16; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, XII, 98.

sini ahlakça daha düşük olan amcaoğluyula evlendirmesini Rasul-i Ekrem'e şikâyet eden Berîre rivayetinde⁸⁴ Rasûlullah'ın onu muhayyer bıraktığına da atıfta bulunmuştur.⁸⁵

Yukarıdaki görüşüyle Şevkânî cumhurun kefâet görüşüne karşı çıkmaktadır. Bu meyande Hanefîler genel olarak kefâetin neseb (kabile, millet, soy), hürriyet, mal, meslek/sanat ve şeref olmak üzere beş hususta olduğu görüşündedir.⁸⁶ Bununla birlikte Hanefî mezhebinin sistemleşmesinde önemli katkısı olan Kerhî (v. 340/952), nikâhta kefâetin lüzumunu doğru bulmayarak bunu kabul etmemiştir.⁸⁷ Şâfiîler kefâetin din, neseb, hürriyet ve sanatta/meslekte olması gerektiği görüşündedir.⁸⁸ Buradaki dinden kastın dindarlık olması kuvvetle muhtemeldir.⁸⁹ Mâlikîler, kefâetin din (dindarlık) ve hal (ayıp ve kusurlardan salim olma) konusunda olması gerektiği görüşündedir.⁹⁰ Öte yandan Aynî (v. 855/1451), din eşitliği konusunda ihtilaf olmadığını, aksine icmâ olduğu bilgisini aktarmıştır.⁹¹

Aile Hukuku Karamânesi'nin ise kefâeti, "mal ve meslek" çerçevesinde ele alarak cumhurun görüşüne kısmen muhalif bir tutum sergileyerek Şevkânî'nin görüşüne meylettiği söylenebilir.⁹² Günümüz bazı araştırmacıları da kefâeti, dindarlık, iyi ahlak sahibi olma, ekonomik ve sosyokültürel seviye yakınlığı olarak tespit etmiştir.⁹³

⁸⁴ Bkz. Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünenü İbni Mâce*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999, "Nikâh" 12; Şevkânî, *Neylül'evtâr*, XII, 97.

⁸⁵ Şevkânî, *Neylül'evtâr*, XII, 106.

⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 24-25; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, II, 116-117.

⁸⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 24.

⁸⁸ Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi fıkhi'l-İmâmî's-Şâfiî*, thk. Muhammed Zuhaylî, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1992, IV, 131.

⁸⁹ Mâverdî, *el-Hâvî*, IX, 107; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, IV, 130; ayrıca bkz. Ebû Abdullâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Üm*, thk. Rif'at Fevzî Abdullmuttalib, Dâru'l-Vefâ, yy. 2001, VI, 39-40.

⁹⁰ Ebû'l-Hasen Alî b. Abdusselâm et-Tesûlî, *el-Behce fi şerhi't-Tuhfe*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut Lübnan 1998, I, 412.

⁹¹ Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsa el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, tsh. Abdullâh Mahmûd Muhammed Ömer, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001, XX, 116.

⁹² Heyet, *Aile Hukuku Karamânesi*, haz. Orhan Çeker, Ebru Yayınları, İstanbul 1985, md. 45-47.

⁹³ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 52.

Nikâhta kefâet konusu nikâhın lâzım/bağlayıcılık özelliği kazanması yönünden önem arz etmektedir. Nikâhta kefâatten doğan fesih hakkını veli ve kızın nasıl kullanacağı mezheplere göre farklılık arz etmektedir. Nikâhın feshi talebini velinin kullanabilmesi için ya kızın dengi olmayan biriyle evlenmesi ya da mehrinin emsallerine göre az olmasıyla mümkün olabilmektedir. Kızın fesih hakkını kullanabilmesi için ise dengi olmayan biriyle evlendirilmiş olması gerekmektedir.

6- Süt Emme Yaş Sınırı

Evlenilmesi sürekli haram olanlar kapsamında değerlendirilen süt-kardeşliğin dayanağı, “*Sizi emziren sütanneleriniz, süt kızkardeşleriniz haram kılındı.*”⁹⁴ ayeti ve “*Nesep/soy yoluyla haram olanlar süt emme yoluyla da haram olur.*”⁹⁵ hadisidir. Sütkardeşlik nedeniyle evlenme engelinin İslam şeriatına has bir uygulama olduğunu belirtelim.⁹⁶

Süt haramlığının oluşabilmesi için süt emen çocuğun belirli bir yaşı geçmemesi gerektiğine dair tartışmalar vaki olmuştur. Süt haramlığı için çocuğun yaşını iki yıla sınırlayan İmam Şâfiî, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed, “*Emzirmeyi tamamlamak isteyen anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler.*”⁹⁷ ayetiyle istidlalde bulunmuştur.⁹⁸ Ebû Hanîfe ise, “*Onun (bebeğin) taşınması ve süttten kesilmesi otuz aydır.*”⁹⁹ ayetiyle istidlalde bulunarak süttten kesilsin veya kesilmesin süreyi otuz ay olarak tespit etmiştir.¹⁰⁰

Yaş sınırlamasına konu olan hadislerde ise muhtelif lafızlar geçmektedir. Konuyla ilgili hadislerden bazılarında iki yıl lafzı varit olmuştur: “*İki yıl içinde olmayan emzirme geçerli değildir.*”¹⁰¹ rivayeti bunun örneğidir.

⁹⁴ Nisâ 4/23.

⁹⁵ Buhârî, “Nikâh” 21.

⁹⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 325.

⁹⁷ Bakara, 2/233.

⁹⁸ Bkz. Şâfiî, *el-Üm*, VI, 80; Kâsânî, *Bedâi'*, IV, 6.

⁹⁹ Ahkaf, 46/15.

¹⁰⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 497; Kâsânî, *Bedâi'*, IV, 6.

¹⁰¹ Dârekutnî, *Sünen*, V, 307.

Diğer yandan Hz. Âişe ile Ümmü Seleme arasında geçen bir diyalog ise büyük çocukların da süt emme dolayısıyla haramlık oluşturacağını haber vermiştir. “Hz. Âişe, *Eyfa’* adındaki gencin yanına girmesini isteyen Ümmü Seleme’ye Hz. Peygamber’in Ebû Huzeyfe’nin karısına yaşı büyük olan Sâlim’i emzirmesini tavsiye ettiği olayı hatırlatır ve Hz. Peygamber sana niçin örnek olmasın, diyerek bunu ona tavsiye eder.”¹⁰²

Şevkânî’nin -belirli bir yaş sınırı koymadan- yukarıda adları zikredilen fakihler gibi küçük çocukların emmesinden dolayı haramlığın oluşacağı görüşünü benimsediği görülmektedir. Bununla birlikte o, kadınların, kendilerini misafir etmelerinde örtünmeleri kendilerine sıkıntı veren, yanlarına girmelerinden müstağni olamayacakları büyük çocukları da emzirebileceklerini ve bu nedenle süt haramlığı oluşacağını savunarak İbn Teymiyye’nin (v. 728/1328) görüşüne¹⁰³ katıldığını ifade eder. Şevkânî, böyle bir yol tutmakla süt emzirmenin iki yıl olduğunu haber veren hadisle Sâlim hadisinin arasının telif edilerek tenakuzun ortadan kaldırılacağını belirtir.¹⁰⁴

B- Talâk

Şevkânî’nin de içinde bulunduğu tartışmalara geçmeden önce kısaca talâk/boşama hakkında genel bilgiler vermekte yarar var.

Sözlükte, “bağı çözmek”¹⁰⁵ anlamına gelen talâk, ıstılahta, belirli lafızlarla nikâh akdini derhal ya da gelecekte sonlandırmaktır.¹⁰⁶ Kur’an’da 65. surenin de adı olan talâk kelimesi farklı türevleriyle birlikte dört surede

¹⁰² Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu’ayb el-Arnâvut-Âdil Mürşid, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1997, XXXII, 255-256; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Dârü’s-Selâm, Riyâd 2000, “Radâ” 29; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, XII, 623.

¹⁰³ Ebû’l-Abbâs Takiyyüddîn Ahmed b. Abdulhalîm İbn Teymiyye, *Mecmû’atü’l-fetâvâ*, thc. Âmir el-Cezzâr-Enver el-Bâz, Dârü’l-Vefâ, yy. ts. XXXIV, 41.

¹⁰⁴ Şevkânî, *Neylül-evtâr*, XII, 630.

¹⁰⁵ Râgıb, *Müfredât*, s. 523; Cürcânî, *et-Ta’rifât*, s. 130.

¹⁰⁶ Bkz. Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî, *Tilbetü’t-talebe fi’l-istilâhâti’l-fıkhiyye*, tlk. Hâlid Abdurrahmân el-Ak, Dârü’n-Nefâis, Beyrut 1995, s. 144; Hallâf, *Ahkâmu’l-ahvâlî’s-şahsiyye*, s. 128; Zeydân, *el-Mufasssal*, VII, 347; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 542.

14 defa¹⁰⁷ geçmekte olup gerek bu ayetlerde gerekse hadislerde daha çok terim anlamıyla kullanılmıştır.¹⁰⁸

Boşama İslam'da olduğu gibi muhtelif hukuk sistemlerinde de karşılaşılan bir vakıadır. Eski Roma, Hammurabi, Çin, Eski Yunan vs. hukuk sistemleri ve Yahudilik, boşanmanın bulunduğu sistemlerdir. Bununla birlikte boşamayı ve boşanmayı yasaklayan hukuk sistemleri de mevcuttur.¹⁰⁹

Evlilik birlikteliğini sonlandıran talâk, ehliyet sahibi kocanın kullandığı bir haktır ki Kur'ân-ı Kerîm'de fiil olarak 10 defa ve müzekker muhatap sîgasıyla kullanılmıştır.¹¹⁰ Boşamanın tek taraflı olarak erkeğin kullandığı bir yetki olduğu konusunda eski-yeni bütün hukukçular görüş birliği içindedir.¹¹¹ Hatta bu konuda aksi bir görüş gelmediği de ifade edilmiştir.¹¹² Boşama yetkisinin niçin erkekte olduğuyla alakalı, kocanın beraberliği sürdürmek için daha ısrarlı olması, mehir yükümlülüğünün erkekte olması, erkeğin daha soğukkanlı olması vs. gerekçeler sıralanmıştır.¹¹³

¹⁰⁷ Muhammed Fuâd Abdalbâkî, *el-Mu'cemu'l-Müfehres*, Mektebetü Nüveyd İslâm, Kum 1383, s. 565-566.

¹⁰⁸ Halil İbrahim Acar, "Talâk", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 496.

¹⁰⁹ Nihat Dalgın, *İslâm Hukukunda Boşanma Yetkisi*, İFAV Yayınları, İstanbul 2001, s. 18-21. Ayrıca bkz. Ali Osman Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Âdeti*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996, s. 349-356.

¹¹⁰ Abdalbâkî, *el-Mu'cem*, s. 565.

¹¹¹ Abdusselâm b. Saîd et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, Matba'a Saâde, Mısır 1323 h. V, 419; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 161; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 2-3; Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû'u şerhu'l-Mühezzeb* thk. Muhammed Necîb Mut'î, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde ts. XVIII, 198; *AHK*, md. 102; Bilmen, *Hukukî İslâmiyye*, II, 193; Hallâf, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye*, s. 131; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 358; Mehmet Âkif Aydın, *İslâm ve Osmanlı Aile Hukuku Araştırmaları*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 169.

¹¹² Dalgın, *Boşanma Yetkisi*, s. 34.

¹¹³ Daha geniş bilgi için bkz. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *Makâsıdu's-şeiati'l-İslâmiyye*, Dâru's-Selâm, Kâhire 2014, s. 185; Zeydân, *el-Mufassal*, VII, 348-349; Çolak, Abdullah, *İslam Aile Hukuku*, Medipres Matbaacılık Yayıncılık, Malatya 2014, s. 198-205.

1- Üç Talâk Meselesi

Talâk konusunda üzerinde en çok durulan ve tartışmaya konu olan mesele, tek lafızla üç talâk meselesidir. Hemen konunun başında dört Sünnî mezhebin içinde bulunduğu âlimlerin cumhuruna göre böyle bir talâkın üç boşama sayıldığını ifade edelim.¹¹⁴ Konunun uzunluğu ve önemine binaen Şevkânî'nin görüşüne geçmeden önce konuyu öncelikli olarak cumhura göre anlatmak daha isabetli olacaktır.

Bir sözde üç talâkın geçerli olduğunu ifade eden âlimler görüşlerine Kur'an ve Sünnet'te geçen nasları dayanak kılmışlardır. Önce ayetlerden başlamak kaydıyla bu deliller şu şekildedir:

*"Boşama iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek ya da güzellikle bırakmaktır."*¹¹⁵ ayeti iki boşamadan birden bahsettiğine göre bu, üç boşamanın da tek sözle olabileceğini gösterir. Yine onlar, *"Eşini (üç defa) boşayana eşi başka bir kocayla evlenmedikçe helal olmaz."*¹¹⁶ ayetinin tek lafızla üç boşamaya işaret ettiğini ifade ederler.¹¹⁷

Cumhur Sünnet'ten de çeşitli hadisleri delil getirmiştir. Hz. Âişe'den rivayet edilen eşi tarafından üç defa boşanıp eski kocasına dönmek isteyen kadına Rasûlullah'ın cinsel ilişkiyi şart koştuğu şeklindeki hadis¹¹⁸ bunlardan biridir. Onlar bu hadisle Rasul-i Ekrem (a.s.) zamanında üç talâkın tek lafızla geçerli olduğunu savunmuşlardır.¹¹⁹ Bir diğer rivayet ise şöyledir: *Rukâne adındaki sahâbî eşini üç defa boşamıştır. Allah'a yemin ederek bir boşama kastettiğini söylediğinde Hz. Peygamber, Allah'a yemin olsun sen biri mi kastettin, diye sorunca; Rukâne iki defa daha yemin ederek niyetini tekit etmiştir. Bunun üzerine Rasûlullah, eşine dönebileceğini ifade etmiştir. O, daha sonra Hz. Ömer zamanında eşini ikinci kez, Hz. Osman zamanında ise üçüncü kez boşamıştır.*¹²⁰

¹¹⁴ Bkz. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 469; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, IV, 306; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 6; Kâsânî, *Bedâi'*, III, 153; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, X, 334; Nevevî, *el-Mecmû'*, XVIII, 228.

¹¹⁵ Bakara 2/229.

¹¹⁶ Bakara 2/230.

¹¹⁷ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 467-473.

¹¹⁸ Ahmed, *Müsned*, XXXXIII, 69-70; Buhârî, "Talâk" 7; İbn Mâce, "Nikâh" 32.

¹¹⁹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 472.

¹²⁰ Ebû Dâvud, "Talâk" 13.

Cumhura göre hadis, eğer sahabenin niyeti bir talâk olmasaydı üç boşamanın Rasul-i Ekrem tarafından kabul edileceğine işaret etmektedir. İbn Ömer hadisinin farklı bir tarifinde o, Hz. Peygamber'e, üç defa eşini boşamış olsaydı yine de eşine dönüp dönemeyeceğini sorduğu zaman, Rasûlullah, hayır dönezdin, cevabını verip o vakit eşiyile kendisi arasında kesin ayrılık oluşacağını, kendisinin de günahkâr olacağını haber vermiştir.¹²¹ Eşiyile mülâane yapan Uveymir, yalan söyleyip iftira atarak eşine zulmettiğini haber verdikten sonra Rasûlullah'ın huzurunda eşini üç defa boşama rivayeti de bir başka haberdur.¹²² Ubâde b. Sâmit'ten gelen rivayette ise o, dedesinin eşini bin defa boşadığını Rasûlullah'a sorduğu zaman, Hz. Peygamber üç boşamanın geçerli, geriye kalan 997'sinin ise düşmanlık ve zulüm olduğunu haber vermiştir.¹²³ Konuya ilişkin başka bir haber ise Mücâhid tarafından rivayet edilmiştir:

İbn Abbâs'ın yanındaydım. Bir adam geldi ve eşini üç defa boşadığını söyledi. İbn Abbâs bir süre sustu, hatta ben adamın boşamasını kabul etmeyeceğini zannettim. Daha sonra o (İbn Abbâs) şu şekilde mukabelede bulundu: "Sizden biri gidiyor da ahmaklık ediyor sonra, '(Yetiş) İbn Abbâs, İbn Abbâs!' diyor. Şüphesiz Allah: 'Kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona bir çıkış/kolaylık kılar.' (Talâk 65/2) buyurdu. Sen Allah'tan korkmadın, ben de sana bir çıkış bulamam. Sen Rabbine isyan ettin. Eşin senden ayrıldı."¹²⁴

Neticede cumhura göre İbn Abbâs'ın bu uygulaması da o dönemde üç talâkın vaki olduğunu göstermektedir.

Tek sözle üç talâkın vaki olmadığı İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'in (v. 751/1350) de içinde bulunduğu bir grup âlim tarafından savunulmuştur.¹²⁵ Onlar cumhuru delilleri üzerinden eleştiriye tabi tutup kendi görüşlerini temellendirmeye çalışmışlardır. Biz de bu sebeple cumhurun delillerinin sırasını takip ederek meseleyi onlara göre ele alacağız:

¹²¹ Dârekutnî, *Sünen*, V, 57.

¹²² Buhârî, "Talâk" 4.

¹²³ Ebû Bekr Abdurrezzâk, *el-Musannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1983, VI, 393.

¹²⁴ Ebû Dâvud, "Talâk" 9; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 394.

¹²⁵ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'l-fetâvâ*, XXXIII, 46-60; Ebû Abdullâh Muhammed İbn Kayyim, *Zâdu'l-me'âd fi hedyi'l-hayri'l-ibâd*, thk. Şu'ayb el-Arnâvut-Abdulkâdir el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Mektebetü'l-Menâri'l-İslâmiyye, Kuveyt 1994, V, 247-271.

İbn Kayyim, 'Boşama iki defadır.' ayetiyle ilgili yaptığı uzun değerlendirmeler sonunda iki boşamanın aynı anda değil birbirinden ayrı iki farklı talâk olduğunu, dolayısıyla üç boşamanın cevazına delil olamayacağını vurgular.¹²⁶ İbn Teymiyye, 'Başka bir kocayla evlenmedikçe ona helal olmaz.' ayetiyle ilgili birinci boşama neticesinde dönüş olmadan yapılan ikinci ve üçüncü boşamadan sonraki bir adım; yani üç ayrı boşama, diyerek bir sözle yapılan üç talâk iddiasına cevap verir.¹²⁷

İbn Kayyim, Hz. Âişe hadisindeki üç boşamanın aynı anda bir dudaktan çıktığını gösteren bir işaretin olmadığını, dolayısıyla delil olamayacağını ifade eder. Rukâne hadisiyle ilgili de bazı tariklerde "bir, üç ve elbet"¹²⁸ lafızlarının geçtiğini, "elbet" lafzından neyin kastedildiğinin açık bir şekilde anlaşılmadığını belirterek bu rivayetin istidlalini kabul etmez. İbn Ömer hadisinin Dârekutnî (v. 385/995) varyantını değerlendirmeye almayan İbn Kayyim sözü mülâane rivayetine getirir ve Rasul-i Ekrem'in huzurunda yapılan üç boşamadan önce mülâane sonucu ayrılığın olduğunu vurgulayarak cumhurun delilinin geçersizliğini ispata çalışır. Ubâde b. Sâmit rivayetinde ise hadisin senesinde meçhul ve yalancılığı bilinen bir ravi var, diyerek bu hadisle istidlali reddeder.¹²⁹

İbn Teymiyye, Mücâhid'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiği habere karşılık, yine ondan başka bir rivayeti delil getirir. Bu ikinci rivayette İbn Abbâs, Rasûlullah, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in döneminde üç boşamanın tek talâk sayıldığını; ancak bir süre sonra Hz. Ömer'in bu uygulamayı değiştirerek tek sözde üç boşamayı geçerli saydığını haber verir.¹³⁰ İbn Teymiyye bu son rivayetle üç boşamanın aslında tek talâk olduğunu kanıtlamaya çalışır.¹³¹

Şevkânî, *Neylül-evtâr*'da bir sözle üç talâkın geçerli olup olmadığı konusunda iki tarafın görüş ve delillerini tarafsız bir şekilde aktararak konuyu diyalektik bir yöntemle ele alıp inceler. Ancak bir görüş tercihinde bulunmaz. Bununla birlikte daha sonraki yıllarda bu konuyla alakalı *-el-Fethur'r-Rabbânî* içinde basılan- *el-Bahs fi't-talâki's-selâs müctemia hel*

¹²⁶ İbn Kayyim, *Zâdu'l-me'âd*, V, 244.

¹²⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'l-fetâvâ*, XXXIII, 46.

¹²⁸ Ebû Dâvud, "Talâk" 13.

¹²⁹ İbn Kayyim, *Zâdu'l-me'âd*, V, 260-263.

¹³⁰ Müslim, "Talâk" 15.

¹³¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'l-fetâvâ*, XXXIII, 50.

yeka' em lâ adında müstakil bir kitap kaleme alır. Bu kitapta cumhurun delillerini kendine has üslûbuyla eleştiriye tabi tutup bir sözle üç talâkın geçerli olmayacağı görüşüne meylederek İbn Teymiyye ve İbn Kayyim de içinde bulunduğu grubun kanaatine iştirak eder.¹³² O, konuyla ilgili tezini şu şekilde temellendirir:

'Boşama iki defadır.' ayeti, iki talâkın da aynı anda olduğu anlamına gelmez. Çünkü "et-talâk" kelimesindeki elif-lam "istiğrâk" yani devamlılık içindir, ayrı ayrı olması gerekir, der. Bir defada iki boşamanın mümkün olduğu anlaşılrsa bile sahih habere -İbn Abbâs'ın Rasûlullah, Ebû Bekir ve Ömer döneminde üç boşamanın tek talâk sayılması hadisini kastederek muhalefet oluşturur diyerek, ilgili ayeti üç boşamaya delil olarak kabul etmez. Rukâne'nin eşini üç defa boşaması hadisiyle ilgili farklı bir varyantı aktararak bizzat Rasûlullah'ın bunu bir boşama saydığını¹³³ ifade eder. Yine o, bu hadisi tamamlayıcı olarak Rasûlullah'ın eşini üç defa boşayan bir adam duyduğu zaman öfkelenerek söylediği şu sözün de tek sözle üç talâkın İslam şeriatına uygun olmadığına delil olduğunu belirtir: "*Ben aranızda olduğum halde Allah'ın kitabıyla mı oynanıyor?*"¹³⁴ Son tahlilde, eşini hul sonucu boşayacak kocaya Hz. Peygamber'in, "*Onu tek talâkla boşar!*"¹³⁵ dediği hadisi de delil getirir.¹³⁶

Şevkânî'nin de içinde bulunduğu bu ikinci grubun görüşünü daha önce sahâbîlerden İbn Abbâs, İbn Mesû'd ve Zübeyr b. el-Avvâm; tâbiîlerden Tâvûs (v. 106/725), Atâ (v. 114/732), Amr b. Dînâr'ın (v. 126/744) da savunduğu aktarılmıştır.¹³⁷ Ayrıca bazı muasır fakihler ve araştırmacılar da aynı kanaati paylaşmaktadır.¹³⁸

¹³² Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, I, 327; Şevkânî, *es-Seylül-cerrâr*, II, 372.

¹³³ Ebû Dâvud, "Talâk" 9.

¹³⁴ Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî en-Nesâî, *Sünenü Nesâî's-suğrâ*, Dâru'l-Feyhâ, Dimaşk 1999, "Talâk" 6.

¹³⁵ Buhârî, "Talâk" 12.

¹³⁶ Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *el-Fethur'r-Rabbânî min fetâvâ el-İmâm eş-Şevkânî*, thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Mektebetü'l-Cilî'l-Cedîd, Yemen-San'a ts. s. 3457-3473.

¹³⁷ Bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 175; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, XII, 400; Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvâlû's-şahsiyye*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire ts. s. 306.

¹³⁸ Bkz. Mahmûd Şeltut, *Akaid ve Seriat*, çev. Muharrem Tan, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1993, II, 49; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 370; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 103; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul 2010, s. 384; Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2014, s. 234-235.

Nihayetinde pek çok fakihle birlikte Şevkânî'nin de savunduğu ikinci görüş daha tutarlıdır. Çünkü cumhurun arz ettiği delillerin en kuvvetlisi ve en açığı Mücâhid'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiği kendisine üç talâkla eşini boşamış bir halde gelen adamın talakını geçerli sayması hadisidir. İbn Abbâs'ın diğer bir rivayet olan ve Rasûlullah, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in döneminde üç boşamanın tek talâk sayıldığı; ancak bir süre sonra Hz. Ömer'in bu uygulamayı değiştirerek tek sözde üç boşamayı üç talâk olarak geçerli saydığı rivayet ise buna tezat oluşturmaktadır. Kanaatimizce bu ikinci hadis asıl olup ilk hadis Hz. Ömer'in bu uygulamayı değiştirerek tek sözde üç boşamayı geçerli sayması üzerine İbn Abbâs'ın katıldığı ictihadı yansıtmaktadır.

2- Sarhoşun Talâkı

Sarhoşun talâkının geçerli olup olamamasıyla alakalı herhangi bir nas varit olmamıştır. Doğrudan olmamakla birlikte dolaylı olarak bu konuya işaret eden bir rivayet mevcuttur. Bahse konu rivayet, zina ettiğini itiraf eden Mâ'iz'le alakalıdır. O, Rasûlullah'a farklı zamanlarda üç defa gelerek temizlenmek istediğini haber vermiş, her seferinde Rasul-i Ekrem tarafından geri çevrilmiştir. Dördüncü kez gelerek itirafta bulununca Hz. Peygamber ne yaptığını sormuş, o da zina ettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Mâ'iz'in akıl hastası olup olmadığını araştırılmasını istemiştir. Onun akıl hastası olmadığını bildirilmesi üzerine Rasûlullah, sarhoş olup olmadığını tespitini istemiş, Mâ'iz'in ağzını koklayan bir sahâbî şarap kokusu almamıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber Mâ'iz'e zina edip etmediğini sormuş, Mâ'iz'in zina ettiğini tekrar itiraf etmesiyle Rasûlullah onun recmedilmesini emretmiştir.¹³⁹

Şevkânî Mâ'iz'le ilgili Hz. Peygamber'in, "İçki mi içmiş?" ibâresinden hareketle sarhoşun ikrarının geçersiz olduğu görüşünü savunarak talâkının da muteber olmadığı görüşüne meyleder.¹⁴⁰ Sarhoşun akıl ve kavrayışı yerinde olmadığı gerekçesiyle mükellef olamayacağını, dolayısıyla talâkın vaki olmadığı görüşüne varır. Bu tezini Hz. Peygamber zamanında vuku bulan şu hâdiseyle temellendirmeye çalışır. Rivayete göre Hz. Hamza şarap içer ve sarhoş olur. Yanına gelen Hz. Peygamber ve

¹³⁹ Müslim, "Hudûd" 22; Şevkânî, *Neylül'evtâr*, XII, 412-413.

¹⁴⁰ Şevkânî, *Neylül'evtâr*, XII, 418.

Alî'ye şöyle der: “Siz ancak babamın kölelerisiniz.” Bunun üzerine Hz. Peygamber ve Alî orayı terk eder.¹⁴¹

Şevkânî bu sözü sarhoş olmayan biri söyleseydi kâfir olurdu, diyerek sarhoşun sözlü tasarruflarının geçersiz olduğunu ispata çalışır. Öte yandan şu değerlendirmesiyle görüşünü destekler: “Şâri' içki içenin cezasını had olarak belirlemişken bizim bir de talâkını geçerli sayıp ikinci bir ceza vermemiz doğru olmaz.”¹⁴²

İbn Hacer, Hz. Peygamber tarafından Mâ'iz'in sarhoş olup olmadığına araştırılmasından yola çıkarak bazı âlimlerin sarhoşun talâkını geçersiz addettikleri görüşünü aktarır.¹⁴³ Kâsânî, sarhoşun boşamasının âlimlerin çoğuna göre geçerli olduğunu belirtir. Bununla birlikte o, Hanefî fakihlerden Tahâvî (v. 321/933) ve Kerhî'ye göre geçerli olmadığını nakleder.¹⁴⁴ İmam Mâlik ise sarhoşun boşamasının geçerli olduğu görüşündedir.¹⁴⁵ Şâfiîler de sarhoşun talâkının vaki olduğunu savunmuşlardır. Her ne kadar İmam Şâfiî'den iki görüş aktarılsa da doğru olan talâk vaki olduğu görüşüdür.¹⁴⁶

Yukarıdaki görüşlerden Şevkânî'nin bu konuda genel olarak cumhurdan farklı bir kanaate sahip olduğu görülmektedir. Aile Hukuku Kararnâmesi de sarhoşun boşamasının muteber olmadığı sonucuna vararak Şevkânî ve onun gibi düşünenlerin görüşünü kanunlaştırmıştır.¹⁴⁷

3- Şiddetli Geçimsizlik

İslam'da talâk erkeğin yetki ve tasarrufunda olsa da bununla birlikte hâkim kararını gerektiren boşanma yolları da mevcuttur. “Tefrîk” olarak ifade edilen bu boşanma çeşidi her ne kadar hâkim kararıyla gerçekleşse de bu yetki mutlak değil sınırlıdır.¹⁴⁸ Hâkim çoğu zaman bir hüküm vermek

¹⁴¹ Buhârî, “Meğâzî” 12; Müslim, “Eşribe” 1-2; Şevkânî, *Neylül'evtâr*, XII, 421.

¹⁴² Şevkânî, *Neylül'evtâr*, XII, 421.

¹⁴³ Ebü'l-Fazl Şehabeddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî-Muhyiddîn Hatîb, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts. XII, 127.

¹⁴⁴ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 99; ayrıca bkz. Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 20.

¹⁴⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, VI, 24.

¹⁴⁶ Mâverdî, *el-Hâvî*, XIII, 60; Şîrâzî, *et-Tenbîh*, s. 445.

¹⁴⁷ AHK, md. 104.

¹⁴⁸ Dalgın, *Boşanma Yetkisi*, s. 158.

yerine durum tespitinde bulunmaktadır. Bu yetkinin kullanılması evliliğin huzur ve güven ikliminden uzaklaştığı, eşlerin birlikteliğinin temelden sarıldığı ve şiddetli geçimsizlik dönemlerinde gündeme gelmektedir.¹⁴⁹

Eşler arasında şiddetli geçimsizlik, kocanın eşini döverek işi zulme vardırması; kadının kocasının sözünü dinlemeyerek ona asi bir tavır sergilemesi, vb. hallerde meydana gelir. Bunun gibi sıkıntılı durumlarda nasıl bir yol haritası takip edilmesi gerektiği Kur'an'da şu şekilde beyan edilmiştir: “Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf arayarak düzeltmek isterse Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.”¹⁵⁰

Tefsire dair eseri *Fethu'l-kadîr*'de Şevkânî, hakemlerin yetkilerini ele alır. Mealini verdiğimiz ayetten de anlaşıldığı ve onun da işaret ettiği gibi hakemlerin eşler arasını bulma vazifesi zâhir olup bunda ihtilaf edilmemiştir. Asıl tartışma hakemlerin arayarak bulamadıkları takdirde eşler arasını ayırma hakları olup olmadığıdır. Bu meselede muhtelif görüşler aktaran Şevkânî, sonuçta bir görüş tercihinde bulunmaz. Bununla birlikte tartışmaya hakemlerin eşleri ayırma hakları vardır, diyen grubun görüşüyle başlaması ve kocanın eşinin nafakasını teminde yetersiz kalması durumuyla ilgili şu cümlesi dikkat çekicidir:

Allah, şiddetli geçimsizlik yaşayan eşlere tefrîka yetkisi olan hakem gönderilmesini meşru kılmışken; kocasının nafakasını sağlamaması sonucu kendisine şiddetli fakirlik dokunmuş ve temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorluk çeken kadına, hâkime giderek kocasını şikâyet edip nikâhlarının feshini isteme hakkını nasıl vermemiş, olsun!¹⁵¹

Yukarıda ifade ettiğimiz iki gerekçeyle onun zimnen hakemlere tefrîk hakkı veren Mâlikîler¹⁵² ile zikrettiği başka âlimlerin düşüncesine katıldığını söylemek mümkündür.¹⁵³ Cessâs ise “Hakemler isterse eşlerin

¹⁴⁹ Halil İbrahim Acar, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, EKEV Yayınları, Erzurum 2000, s. 146-147.

¹⁵⁰ Nisâ, 4/35.

¹⁵¹ Şevkânî, *es-Seylül'ı-cerrâr*, II, 453.

¹⁵² Bkz. İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 563; Kurtubî, *el-Câmi'u li-ahkâm*, I, 873.

¹⁵³ Daha geniş bilgi için bkz. Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, I, 618-620.

arasını bulur, isterse izinsiz eşlerin aralarını ayırır.” ibâresinin bâtil olduğunu ifade ederek hakemlerin tefrîk yetkisinin olmadığını vurgular.¹⁵⁴

Aile Hukuku Kararnâmesi ise hakemlere tefrîk hakkı tanımak suretiyle Mâlikîler, Şevkânî ve onlara muvafakat edenlerin görüşünü şu şekilde kanunlaştırmıştır:

Eşler arasında huzursuzluk ve geçimsizlik zuhur edip eşlerden biri mahkemeye müracaat ederse hâkim eşlerin ailelerinden birer hakem tayin eder. Her iki aileden veya birinden hakem olacak uygun kişi ve kişilerin bulunamaması durumunda, hâkim dışardan hakem tayin eder. Bu şekilde oluşan aile meclisi eşlerin arasını bulup düzeltmeye çalışır. Bu çaba sonucu olumlu bir netice elde edilemezse ve kusur kocada ise eşlerin araları (hakemler tarafından) ayrılır. Kusur kadında ise muhâlea yöntemiyle araları ayrılır. Hakemler hükümde anlaşma sağlayamaz ise hâkim yeni uygun bir hakem heyeti veya eşlere akrabalığı olmayan üçüncü bir hakem seçer ve onların vereceği hüküm itiraz kabul etmeksizin geçerlidir. Bu tefrîka ile ilgili hüküm, tek bâin talâk sayılır.¹⁵⁵

4- Kadının Nafakasını Sağlayamama

Eşlerin nafakasının sağlanması konusunda yetki ve sorumluluk sadece erkeğe aittir. Her halde kadın kocasından nafaka alacaklıdır.¹⁵⁶ Buna rağmen koca bazen maddî sıkıntılar sebebiyle bazen de ailesini ihmal ederek onların nafaka ihtiyaçlarını karşılamakta zafiyet gösterebilmektedir. Böyle bir durumda kadının nikâhın feshini isteme hakkının olup olmadığı mühim bir husustur.

Şevkânî “*Haklarına tecavüz edip zarar vermek için onları tutmayingin.*”¹⁵⁷ ayeti ve “*Eşine nafaka verecek bir şey bulamayan adam (ve karısı) hakkında Hz. Peygamber ayrılmalarına (hükmetti.)*”¹⁵⁸ şeklindeki Ebû Hüreyre rivayetini delil getirerek kadının nikâhın feshini isteme hakkı olduğunu vurgulayarak Hanefîler’in aksi yöndeki görüşüne karşı çıkar.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, II, 239.

¹⁵⁵ *AHK*, md. 130-131.

¹⁵⁶ Ruhi Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, Çağlayan Yayınları, İzmir 1996, s. 71.

¹⁵⁷ Bakara, 2/231.

¹⁵⁸ Dârekuṭnî, *Sünen*, IV, 455.

¹⁵⁹ Şevkânî, *es-Seylül-cerrâr*, II, 452-453. Ayrıca bkz. Şevkânî, *Neylül-evtâr*, XII, 660.

Hanefîler, “*Eli geniş olan elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da Allah’ın ona verdiğiinden (o ölçüde) versin.*”¹⁶⁰ ayeti mücibince kadının, kocasının nafaka sağlamakta zorlanması sebebiyle nikâhın feshini isteme hakkı olmadığını kabul ederler.¹⁶¹

Aile Hukuku Kararnâmesi ise nafakaya gücü yetmeyen koca konusunda Hanefîler’in görüşünü benimsemiştir.¹⁶² Yalnız koca kaybolmuş veya başka memlekete giderek karısının nafaka ihtiyaçlarını karşılamakta imtinâ etmiş ise bu durumda kadının hâkime başvurarak tefrik talebinde bulunabileceğini belirtmek suretiyle Şevkânî’nin de taşıdığı kanaate katılıp meseleyi bu şekilde hükme bağlamıştır.¹⁶³

5- İddet

İddet lügatte, “sayı saymak” anlamındadır. İstilahta ise boşanan veya kocası ölen kadının başkasıyla evlenmesinin helal/mümkün olması için beklemek zorunda olduğu süre, şeklinde ifade edilir.¹⁶⁴ İddetin fikhî dayanağı Kur’an, Sünnet ve icmâdır.¹⁶⁵

Boşanmış kadınlarla ilgili Kur’an’da beyan edilen: “*Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç kurû’ (hayız veya temizlik dönemi) müddeti beklerler.*”¹⁶⁶ ayetindeki üç “kurû” lafzının farklı anlaşılmasından kaynaklı görüş ayrılıkları oluşmuştur.

Şevkânî kurû’ kelimesinin hayız manasında olduğunu bazı naslara dayandırarak vurgular. Kur’an’dan delili, “*Allah’ın kendi rahimlerinde yaratıldığını gizlemeleri onlara helal değildir.*”¹⁶⁷ ayetidir. Bu ayetten hayız ve hamilelik anlaşıldığına dair yorumlardan bahseder.¹⁶⁸ İbn Kayyim de bu

¹⁶⁰ Talâk, 65//7.

¹⁶¹ Kâsânî, *Bedâi’*, IV, 24-25.

¹⁶² AHK, md. 96.

¹⁶³ AHK, md. 126.

¹⁶⁴ Râgıb, *Müfredât*, s. 550; Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, takdim, Muhammed Abdurrahmân el-Maraşlî, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut 1997, I, 433; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 387; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk*, s. 229.

¹⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XI, 193.

¹⁶⁶ Bakara, 2/228.

¹⁶⁷ Bakara, 2/228.

¹⁶⁸ Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, I, 324.

ayetten kastın hayız olduğunu ve birçok müfessirin de bunu böyle yorumladığını ifade etmiştir.¹⁶⁹ Ayrıca Şevkânî, Hz. Âişe'nin Berîre'ye üç hayız iddeti saymasını emrettiği rivayeti¹⁷⁰ ve yine Hz. Âişe'nin rivayet ettiği Rasûlullah'ın, "*Cariyenin iddeti iki hayızdır.*"¹⁷¹ buyurduğu hadisi ve daha başka rivayetleri delil olarak sıralamıştır.¹⁷²

Şevkânî kurû' lafzının hayız manasını tercih etmekle Hanefî ve Hanbelîler'in görüşüne¹⁷³ muvafakat ederken İmam Şâfiî'nin görüşüne muhalefet etmiştir. İmam Şâfiî ise kurû' lafzının tuhr/temizlik anlamında olduğunu savunmuştur. O, tezini şu gerekçelere dayandırmıştır: "*Ey Peygamber kadınlarınızı boşamak istediğinizde onları iddetlerini gözeterek boşayın.*"¹⁷⁴ Bu ayetteki iddetten temizliğin kastedildiğini belirttikten sonra bizzat kendisinin rivayet ettiği bir hadiste ise Hz. Âişe'nin kurû' lafzını tuhr diye yorumladığını haber vermiştir.¹⁷⁵

6- Hidâne

Istılahta, "çocuğun terbiye ve bakımı" anlamına gelen Hidâne/hadâne¹⁷⁶ çocuğun yemesi, giyimi, uykusu, temizliği vb. ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.¹⁷⁷ Eşlerin ayrılığı sonucu çocuğun bakımını kimin yapacağı mevzuu çocuk için önemli bir konudur.

Bir kadın Rasûlullah'a gelerek şöyle demiştir: "*Ya Rasûlallah, şu oğluma karnım yuva, göğsüm pınar ve kucağım kundak olmuştur. Çocuğumun babası beni boşadı ve onu benden almak istiyor. Hz. Peygamber kadına şöyle demiştir: Evlenmediğin müddetçe (ona bakmakta) sen daha hak sahibisin.*"¹⁷⁸

¹⁶⁹ İbn Kayyim, *Zâdu'l-me'âd*, V, 625.

¹⁷⁰ İbn Mâce, "Talâk" 29; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, XII, 563.

¹⁷¹ Tirmizî, "Talâk" 7.

¹⁷² Daha geniş bilgi için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, II, 379-382; ayrıca bkz. Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, XII, 565-568.

¹⁷³ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 441; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XI, 200.

¹⁷⁴ Talâk, 65/1.

¹⁷⁵ Şâfiî, *el-Üm*, VI, 529-530.

¹⁷⁶ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s. 84.

¹⁷⁷ Hallâf, *Ahkâmu'l-ahvâli's-şahsiyye*, s. 194.

¹⁷⁸ Ahmed, *Müsned*, XI, 310; Ebû Dâvud, "Talâk" 34; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, XII, 667.

Şevkânî'ye göre hadiste de geçtiği gibi kadın, evlenmedikçe çocuğun bakım ve terbiyesinden sorumlu birinci kişidir.¹⁷⁹ Anneden sonra hidâne hakkına sahip en yetkili kişinin, “*Teyze anne mesâbesinde/konumundadır.*”¹⁸⁰ hadisini delil getirerek teyze olduğunu dile getirir. Teyzenin diğer hidâne sahiplerinden önde olduğunu vurgular.¹⁸¹ Anne ve teyzeden sonra ise hidâne hakkının babada olduğunu vurgular. Babanın olmadığı durumda ise hâkimin akrabalar içinden tayin edeceği bir kişinin çocuğun bakımını üstleneceğini ifade eder.¹⁸² Şevkânî'nin bu yaklaşımıyla Hanefîler'in¹⁸³ de içinde bulunduğu cumhurun, anne, annenin annesi daha sonra asabe şeklinde olan tasniften farklı bir tasnifi benimsediği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Aslında ilim hayatına Zeydî mezhebi kitaplarını okuyarak başlayan Şevkânî, ictihad seviyesine ulaştıktan sonra mezhep mukallitliğinden çıkarak mutlak müctehid payesine ulaşmıştır. Taassuptan uzak, muhakeme gücü yüksek, tartışmacı bir kişiliğe sahip olması bunun somut bir göstergesidir. Bu mizacının doğal bir sonucu olarak, her daim eleştirel bir üslup benimsemiş bazı konularda fakihlerin çoğunluğuna muhalefet ederek onların görüşlerine karşı çıkmıştır. Netice kanaatlerine daima delillerle ulaşmıştır.

Şevkânî'nin naslara son derece önem vermesi sonucu ulaştığı bütün görüşlerini ayetlerle ve daha geniş anlamda hadislerle temellendirmiştir. İctihadi daha çok delil kullanma yöntemi olarak benimsemiştir. Nasları mezhep aidiyeti düşüncesiyle ele almadığı için delil kendisini hangi görüşe yönlendirirse o görüşe meyletmiş, bazen de münferit kalarak kendisine has birtakım görüşler benimsemiştir.

Muharremât kapsamında değerlendirilen Mecûsî kadınla evlenme haramlığı konusunda fakihlerin görüş birliğine rağmen onun, ‘*Onlara Ehl-i kitab'a uyguladığınız sünneti uygulayın.*’ hadisini delil getirerek Mecûsî kadınla evlenmenin mubâh olduğunu belirtmesi bunun tezahürüdür.

¹⁷⁹ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 668; Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, II, 436-437.

¹⁸⁰ Buhârî, “Sulh” 6.

¹⁸¹ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 666.

¹⁸² Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, II, 438.

¹⁸³ Daha geniş bilgi için bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, IV, 41-42.

Yine muharremât kapsamında değerlendirilen ve aynı anda dörtten fazla kadınla evlenilemeyeceği konusunda ilgili ayeti delil olarak görmeyerek kendisinin de ifade ettiği gibi sıhhat yönünden sakıncalı olan bazı hadisleri delil olarak kullanması ise bazen zorlama bir yaklaşım içine girerek tutarsızlık sergilediği şeklinde değerlendirilebilir.

Sarhoşun sözlü tasarruflarının geçersiz olduğu gerekçesiyle talâkını da geçersiz sayması ve şu değerlendirmesi de dikkat çekicidir: “Şâri’ içki içenin cezasını had olarak belirlemişken bizim bir de talâkını geçerli sayıp ona ikinci bir ceza vermemiz doğru olmaz.” Tek lafızla vaki olan boşamayı üç talâk kabul eden dört Sünnî mezhebin aksine bunun tek talâk olduğunu vurgulaması da zikre değer diğer bir kanaattir.

Ayrılan çiftlerin çocuklarının bakım ve terbiyesinden öncelikli olarak kimin sorumlu olacağı konusunda anneden sonra anneanneyi değil de “*Teyze anne mesâbesinde/konumundadır.*” hadisini delil getirerek teyzeyi; teyzeden sonra ise annenin diğer kadın akrabalarından önce babayı salahiyet sahibi telakki etmesi de cumhura muhalefet ederek benimsediği özgün görüşlerden biri olarak zikredilebilir.

Nihayetinde, insan faktörü değişmese de zaman, mekân, şartlar; insanın sorun ve ihtiyaçları değişime açıktır. Bundan ötürü, aile hukuku gibi hassas bir konuda zamanın gereksinimlerine uygun özgün yaklaşımlar ortaya koyan âlimlere olan ihtiyaç artarak devam edecektir.

Kaynakça

- Abdurbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, Mektebetü Nüveyd İslâm, Kum 1383.
- Abdurrezzâk, Ebû Bekr b. Hemmâm, *el-Musannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1983.
- Acar, Halil İbrahim, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, EKEV Yayınları, Erzurum 2000.
- , "Talâk", *DİA*, İstanbul 2010.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-Arnâvut-Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1997.
- Aslan, Nasi, *İslâm Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*, İlâhiyât, Ankara 2005.
- Ateş, Ali Osman, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Âdeti*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.
- Aydın, Mehmet Âkif, *İslâm ve Osmanlı Aile Hukuku Araştırmaları*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsa 'Umdetü'l-kârî şerhu *Sahîhi'l-Buhârî*, tsh. Abdullâh Mahmûd Muhammed Ömer, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, thc. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî Dâru'l-Vefâ, Kâhire 1991.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhâlik, *Müsnedü Bezzâr*, thk. Mahfuzurrahmân Zeynullâh, Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut-Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medîne 1988.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul ts.
- Bostan, İdris, "Yemen" (Osmanlılar Dönemi), *DİA*, İstanbul 2013.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, ths. Abdusselâm Muhammed Alî Şâhîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh tâcü'l-luğa ve sıhâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2009.
- Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf, *et-Ta'rifât*, thk. Âdil Enver Hıdır, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007.
- Çolak, Abdullah, *İslam Aile Hukuku*, Medipres Matbaacılık Yayıncılık, Malatya 2014.

- Dalgın, Nihat, *İslâm Hukukunda Boşanma Yetkisi*, İFAV Yayınları, İstanbul 2001.
- Dârekutnî, Alî b. Ömer, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Şu'ayb el-Arnâvut ve dğr. Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2004.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul 2010.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999.
- Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed, *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvâme, Şerîketü Dâri'l-Kible, Dimaşk 2006.
- Ebû Zehra, Muhammed, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire ts.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-lüğa*, thk. Muhammed Alî en-Neccâr ve dğr, Metâbi'u Sicili'l-Arab, Kâhire 1964-1967.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-muhît*, takdim, Muhammed Abdurrahmân el-Maraşlî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1997.
- Gâlib eş-Şeracî, Abdulğânî Kâsım, *el-İmâmü's-Şevkânî hayâtuhu ve fikruhu*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Mektebetü'l-Cilî'l-Cedîd, San'â ts.
- Hâkim, Ebû Abdullâh Muhammed en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- Hallâf, Abdulvehhâb, *Ahkâmu'l-ahvâli's-şahsiyye fi şer'ati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt 1990.
- Heyet, *Aile Hukuk Kararnâmesi*, haz. Orhan Çeker, Ebru Yayınları, İstanbul 1985.
- Heyet, *Meşrû'u kânûni el-ahvâli's-şahsiyyeti'l müvehhed*, Dâru'l Kalem, Dimaşk 1996.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Makâsıdu's-se'ati'l-İslâmiyye*, Dâru's-Selâm, Kâhire 2014.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şehabeddîn Ahmed Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdulkâdir Şeybe Hamdi, Mektebetü'l-Mülük Fehdü'l-Vatanî, Riyâd 2001.
- , *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî-Muhyiddîn Hatîb, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Alî b. Ahmed b. Saîd *el-Muhallâ*; thk. Ahmed Muhammed Şâkir, İdâretü't-Tıbbâ'ati'l-Münîriyye, Kâhire 1347.

- İbn Kayyim, Ebû Abdullâh Muhammed, *Zâdu'l-me'âd fi hedyi'l-hayri'l-îbâd*, thk. Şu'ayb el-Arnâvut-Abdulkâdir el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Mektebetü'l-Menâri'l-İslâmiyye, Kuveyt 1994.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî el-Cemmâ'îlî, *el-Mugnî*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin Türkî-Adulfettâh Muhammed el-Hulû, Dâru 'Âlemu'l-Kütüb, Riyâd ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd, *Sünenü İbni Mâce*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn Zeyn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Misrî, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, thc. Zekeriyyâ Umeyrat, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidâyetü'l-muctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1982.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takiyyüddîn Ahmed b. Abdulhalîm, *Mecmû'atü'l-fetâvâ*, thc. Âmir el-Cezzâr-Enver el-Bâz, Dâru'l-Vefâ, yy. ts.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed İbrâhîm el-Hifnevî-İsmâîl Muhammed Şendîfî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2011.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâleddîn Muhammed b. Abdulvâhid b. Abdulhamîd, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- İsmâîl, Şa'bân Muhammed, *Usûlü'l-fikh târîhuhu ve ricâlüh*, Dâru'l-Merih, Riyâd 1981.
- Kahveci, Nuri, *İslâm Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Kâsânî, Ebû Bekr 'Alâeddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986.
- Kaya-Nail, Eyyüp, Said Okuyucu, "Şevkân", *DİA*, İstanbul 2010.
- Kirmânî, Ebû Abdullâh Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî, *el-Buhârî bi-şerhi'l-Kirmânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1981.
- Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru İbni Cezm, Beyrut 2004.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullâh, *Muvattâ*, thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî, Müessesetü Zâid b. Sultân, Ebû Dabî 2004.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-kebîr ve huve Şerhu Muhtasari'l-Müzenî*, thk. Alî Muhammed Mu'avvid-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

- Mergînânî, Ebû'l-Hasen Burhâneddîn Alî b. Ebû Bekr, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Ahmed Mahmûd eş-Şehâde, Dâru'l-Farfûr, Dimaşk 2006.
- Mevsilî, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-muhtâr*, thk. Beşşâr Bekrî Arabî, Dâru Kubâ, Dimaşk ts.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Dâru's-Selâm, Riyâd 2000.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî, *Sünenü Nesâî*, Dâru'l-Feyhâ, Dimaşk 1999.
- Nesefî, Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed, *Tilbetü't-talebe fî'l-istilâhâtî'l-fıkhiyye*, tkl. Hâlid Abdurrahmân el-Ak, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1995.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* thk. Muhammed Necîb Mut'î, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde ts.
- Okuyucu, Nail, *Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı, Yüksek Lisans Tezi*, MÜSBE ts.
- Özcan, Ruhi, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, Çağlayan Yayınları, İzmir 1996.
- Râgıb, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1992.
- Sâbûnî, Muhammed Alî, *Revâi'ü'l-beyân tefsîru âyâtî'l-ahkâm mine'l-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2008.
- Sahnûn, Abdusselâm b. Saîd et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, Matba'a Saâde, Mısır 1323.
- Serahsî, Ebû Bekr Ahmed b. Ebû Sehl, *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- Şâfiî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İdrîs, *el-Üm*, thk. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, Dâru'l-Vefâ, yy. 2001.
- Şeltut, Mahmûd, *Akaid ve Seriat*, çev. Muharrem Tan, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1993.
- Semerkandî, Alâeddîn, *Tuhfetü'l-fukahâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984.
- Şevkânî, Muhammed b. Alî, *es-Seylû'l-cerrâri'l-mütedaffik 'alâ hadâiki'l-ezhâr*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zayed Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- , *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkki'l-hak min 'ilmi'l-usûl*, thk. Muhammed Hasen İsmâîl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999
- , *Neylü'l-evtâr min esrâri müntekâ'l-ahbâr*, thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Dâru İbni'l-Cevzî, yy. 1427.

- , *Fethu'l-kadîr el-câmi'u beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâyeye min 'ilmi't-tefsîr*, thk. Seyyid İbrâhîm, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 1992.
- , *el-Kavlü'l-müfîd fî edilleti'l-ictihâd ve't-taklîd*, thk. Ebû Mus'ab Muhammed Bedrî, Dâru'l-Kütübi'l-Mısrî, Kâhire 1990.
- , *el-Bedru't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, Kâhire ts.
- , *el-Fethur'r-Rabbânî min fetâvâ el-İmâm eş-Şevkânî*, thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Mektebetü'l-Cîlî'l-Cedîd, Yemen-San'â ts.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf *el-Mühezzeb fî fıkhi'l-İmâmî's-Şâfiî*, thk. Muhammed Zuhaylî, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1992.
- , *et-Tenbîh fî fıkhi'l-İmâmî's-Şâfiî*, thk. Alî Mu'avvad-Âdil Abdulmevcûd, Dâru'l-Erkam, Beyrut 1997.
- Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Tâmir-Şerîf Abdullâh, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2006.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân (Tefsîru't-Taberî)*, thk. Ahmed Abdurâzık el-Bekrî ve dğr. Dâru's-Selâm, Kâhire 2009.
- Telkenaroğlu, M. Rahmi, "Şevkânî'nin Nakilleri Üzerine Bir Mütalaa", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2011.
- Tesûlî, Ebû'l-Hasen Alî b. Abdusselâm, *Behce fî şerhi't-Tuhfe*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Câmi'u't-Tirmizî*, Dâru'l-Feyhâ, Dımaşk 1999.
- Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, İFAV Yayınları, İstanbul 2012.
- Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vîl*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2003.
- Zeydân, Abdulkerîm, *el-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e ve'l-beytü'l-müslim fî's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.
- Zeylaî, Fahreddîn Osman b. Alî b. Mihcen *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, thk. Ahmed İzzû İnâye, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2010.
- Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1989.

Shawkānī's Thoughts Opposing to the Majority of Muslim Scholars concerning Some Issues of Family Law and Evaluation of Them

Citation/©- Çinar, F. (2016). Shawkānī's Thoughts Opposing to the Majority of Muslim Scholars concerning Some Issues of Family Law and Evaluation of Them, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 16 (1), 183-217.

Abstract- *Mohammad b. 'Alī al-Shawkānī (d.1250/1834) is a mojtahid scholar who contributed to his period on scientific, political, and judicial issues. Effects of his thoughts did not only remain limited to his period in which he lived, but they survived until today. Therefore Shawkānī is introduced by giving some information about his life and academic carrier. Then, his views on family law, which we regard them as authentic, under the titles of 'wedding and divorce' are analyzed in the points that he dissented from the majority of scholars, and has shown the differences. To follow a dialectical method by depending on nass and evaluating them in rational ways, for Shawkānī, has a significant role in reaching his views.*

Keywords- *Shawkānī, family, law, wedding, divorce, ijtiḥad*